

Holdningsskapende arbeid for å unngå hyppig mobbing og lav trivsel

- MOT-skoler vs. skoler på landsbasis

Tall fra Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse fra 2008 til 2012

Björg-Elin Moen, PhD

MOT-rapport 2, 2012

Sammendrag

MOT arbeider forebyggende og helsefremmende i en rekke skoler og kommuner i Norge og for å få vite mer om betydningen av arbeidet vises her til Elevundersøkelsen fra årene 2008-2012. Rapporten tar for seg hvordan svarene på spørsmål om mobbing, trivsel og forholdet til læreren har utviklet seg på landsbasis sammenlignet med skoler hvor MOT er godt implementert. 35 MOT-skoler fra 31 kommuner ble valgt ut før MOT fikk tilgang på dataene fra elevundersøkelsen (ca 3500 elever). Rapporten viser også grunnlaget for utvelgelsen.

Tall i perioden 2008-2012 viser en positiv utvikling på landsbasis på andelen elever som opplever mye mobbing, som trives dårlig og ikke minst andelen som oppgir at de har et dårlig forhold til læreren sin. På MOT-skolene har denne utviklingen vært mer positiv enn på landsbasis, noe som gjør at forskjellene mellom elevene på disse skolene og elevene på landsbasis har blitt større. Andelen elever som har blitt mobbet flere ganger i uken har utviklet seg slik fra 2008 – 2012:

	Landsbasis	MOT-skoler
2008	4,6%	4,2%
2012	3,5%	2,2%

Når en sammenligner elevene ved disse MOT-skolene med elevene på landsbasis så var det i 2008 10% flere av elevene på landsbasis som oppga at de ble mobbet flere ganger i uken, mens det i 2012 var 59% flere på landsbasis sammenlignet med MOT-skolene.

Forskjellene fra 8.klasse til 10.klasse ble også undersøkt. Tallene fra 2012 viser at forskjellen er større i 10.klasse sammenlignet med i 8.klasse:

Trives ikke i det hele tatt på skolen:

	Landsbasis	MOT-skoler
8.klasse	1,1%	0,9%
10.klasse	2,3%	0,8%

Mobbes en gang i uken eller mer:

	Landsbasis	MOT-skoler
8.klasse	5,1%	4,5%
10.klasse	5,5%	3,0%

Dette betyr at:

- På landsbasis er det mer mistrivsel i 10.klasse enn i 8.klasse, mens på MOT-skolene er det omtrent likt
- I 10.klasse er det nesten tre ganger så mange som ikke trives i det hele tatt på landsbasis sammenlignet med MOT-skolene
- På landsbasis er det flere som opplever hyppig mobbing i 10. klasse enn i 8.klasse
- På MOT-skolene er det færre som opplever hyppig mobbing i 10. klasse enn i 8.klasse
- Det er 57 % flere på landsbasis enn MOT-skoler i 10. klasse som mobbes en gang i uken eller mer
- Hvis vi ser på ungdomstrinnet under ett så er det i 46% flere av elevene på landsbasis som oppgir at de ikke trives på skolen sammenlignet med MOT-skolene.

Hvis vi ser på andelen elevene som opplever å bli mobbet flere ganger i uken så ser vi at forskjellen på skolene er størst på 10.trinn. I 2012 var det på 10. trinn 76% flere elever på landsbasis som oppgir at de blir mobbet flere ganger i uken sammenlignet med MOT-skolene (3,7% mot 2,1%).

En annen viktig faktor for hvordan elevene har det på skolen er forholdet til læreren. På landsbasis er det 71% flere som rapporterer at læreren sjelden eller aldri er hyggelige mot dem sammenlignet med MOT-skolene (3,6% mot 2,1% i 2012)

I 2012 ble totalt sett 66 skoler vurdert til å ha kommet langt i å implementere MOT på en god måte, samt at deres 10.klassinger hadde hatt tre fullstendige år med MOT (det vil si 5911 elever, eller 31% av MOT-skolene). På disse skolene hadde det vært en nedgang i andelen elever som oppga at de ble mobbet en gang i uken eller mer fra 4,6% i 2008 til 2,6% i 2012 (sammenlignet med en nedgang fra 4,6% til 3,5% på landsbasis).

I tillegg til en ren sammenligning av MOT-skoler og skoler på landsbasis er det også interessant å se på utviklingen av mobbing ved skoler som startet med MOT i 2009. 8 av de 35 skolene i utvalget startet med MOT høsten 2009. Våren 2008 oppga 4,9% av disse elevene at de ble mobbet flere ganger i uken. I 2012 var dette tallet redusert til 2,2%. Dette er mer enn en halvering av andelen elever som blir mobbet ved disse skolene.

En annen positiv utvikling ved disse skolene er at av de elevene som ble mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer oppga 42,2% at de ikke trivdes på skolen våren 2008. I 2012 var andelen elever i denne gruppen redusert til 13,8%. Dette sannsynliggjør en svært viktig dobbelteffekt ved å bruke MOT, ikke bare er det mindre mobbing på MOT-skolene, men i tillegg så er det langt færre av de som opplever mobbing som ikke trives på skolen.

En rekke andre rapporter og undersøkelser de siste årene finner en positiv betydning av MOT. Tallene fra Elevundersøkelsen støtter opp under disse resultatene.

Introduksjon

Norge var blant de første til å iverksette tiltak for å beskytte barns fysiske integritet ved å gi lovgivning mot fysisk avstraffelse (1936). Senere ble dette utvidet til å omfatte beskyttelse av barns sosiale identitet, herunder forbud mot nedverdiggende snakk om hjem og samfunn (1997). Ledere og lærere er nøkkelpersonene i det forebyggende arbeidet som må gjøres. I Opplæringsloven paragraf 9a-1 står det:

Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.

Heldigvis er det slik at de fleste elevene ved norske skoler oppgir at de trives på skolen, i klassen og i friminuttene. De fleste norske elever oppgir også at de ikke opplever mobbing og at de har et godt forhold til læreren sin. Til tross for dette er det på landsbasis mange elever som oppgir at de trives dårlig i klassen og på skolen, mange som opplever å bli mobbet og mange som oppgir at de har et dårlig forhold til læreren sin.

Trivsel og mobbing er to fenomen som har fått økt oppmerksomhet fra forskere, politikere og skoleansatte de siste tiårene. Mobbing er en form for uakseptabel atferd som har fått stor oppmerksomhet og det sentrale innholdet i mobbebegrepet setter fokus på stadig forulempning og trakassering av et enkeltmenneske. Gjennom et stort antall forskningsbidrag har dette fenomenet blitt en del av et felles kunnskapsbilde (Befring & Moen, 2011). Mobbing er handlinger og holdninger som kan komme til uttrykk i skolemiljøet, og som ut fra en allmenn forståelse er klart uakseptable. Mobbing er anerkjent som et stort helseproblem for barn og unge på grunn av sammenhengen dette har med tilpasningsproblemer, inkludert dårlig mental helse. Ifølge Gini (2009) har det vært en økende mengde forskning som viser samtidige og langsiktige konsekvenser av å bli mobbet av medelever. De som utsettes for mobbing kan oppleve en rekke negative konsekvenser som depresjon, angst, usikkerhet, sjenanse, avstand til andre, ensomhet, isolasjon og frafall fra skolen. Dette gjør at det er viktig å forstå hvordan det å bli mobbet påvirker trivsel og adaptive funksjon hos ungdom.

Dette har utløst forskning på tiltak og program for å begrense mobbing. Det er motstridende konklusjoner om effekten av mobbeprogrammer i Norge. Noen studier viser at norske programmer fungerer veldig bra (Farrington & Ttofi, 2009), mens andre konkluderer med at de ikke gjør det (Lødding & Vibe, 2010). Sistnevnte rapport "Hvis noen forteller om mobbing..." tar utgangspunkt i den norske elevundersøkelsen og har gått grundig til verks. Likevel påpeker de selv noen viktige begrensninger. De har ikke sett på utvikling over tid, og de har heller ikke vurdert graden av implementering av programmene skolene har brukt. I rapporten til Lødding og Vibe har de gått i dybden på fem programmer Olweus-programmet, Respekt, Zero, LP-modellen og PALS og de konkluderer med at de finner liten eller ingen effekt av programmene. I rapporten har de også undersøkt om de omlag 45% av skolene på landsbasis som benytter seg av ulike programmer (i tillegg til de ovenfor nevnte inkluderer dette: Skolemegling, Steg for steg, De utrolige årene, Det er mitt valg, ART, Zippys venner og MOT) og de konkluderer med at:

Det er ingen signifikant forskjell mellom skoler som bruker programmer nå, som har brukt programmer tidligere eller som ikke har brukt programmer de siste fire årene. Det er heller ingen signifikant forskjell mellom gjennomsnittstallet for alle skoler og for skoler som bruker eller har brukt tolv ulike programmer. Vi ser likevel at andelen som blir mobbet er høyere ved

skoler som bruker PALS og Zero enn den er for eksempel ved Olweus-skolene, slik vi også har funnet tidligere (Lødding & Vibe, 2010, s. 114).

En utfordring generelt med forebyggende arbeid er at man ikke vet hvordan det ville ha vært på disse skolene uten programmene og tiltakene som brukes. I tillegg er det slik at skoler som ikke "kjøper" et program ofte gjør andre gode og viktige tiltak. Hvis en skulle finne at skoler som bruker f.eks. Olweus, Zero, Respekt, LP-modellen eller ART skilte seg ut fra de andre skolene på landsbasis så måtte disse programmene ha vært langt bedre enn det skolen klarer å gjøre selv. Dette er å undergrave betydningen av god ledelse, anvendelse av erfaring og kunnskap, samt god drift og dyktige lærere ved norske skoler. Mange skoler arbeider svært godt med læringsmiljø og kulturbygging på egen hånd, og de setter av tid og ressurser til dette. Andre prioriterer å få inn et strukturert opplegg som hjelper dem med å sette fokus på dette i hverdagen. Dette er ikke gjort over natten, og derfor er det essensielt å se både på i hvilken grad et program er implementert på skolen samt utviklingen gjennom flere år for å si noe om betydningen av et program eller tiltak.

Et eksempel på et strukturert, forebyggende arbeid som drives gjennom flere år er MOT. MOT er en organisasjon som setter fokus på et bredspektret forebyggingsarbeid. MOT arbeider bredt mot ungdom og har bygd sin filosofi og sine verktøy på både praktiske erfaringer og på teorier om forebyggende og holdningsskapende arbeid. Tre hovedteorier ligger i bunnen for arbeidet: økologisk teori, sosial påvirknings- og læringsteori, og teorien om self-efficacy¹. Det er lagt vekt på kunnskap om sammenhenger mellom atferd og omgivelser og hvordan man kan bidra til endringer i lærings- og oppvekstmiljøet gjennom å styrke beskyttelsesfaktorer. Organisasjonens hovedmål er å bidra til robuste ungdommer som tror på egne krefter og tar bevisste valg og trygge miljø der ungdom aksepterer forskjeller og gjør hverandre verdifulle.

I regi av MOT foregår det arbeid og aktivitet som tar sikte på å virke holdningsutviklende både i skoler og på ulike fritidsarenaer i 121 norske kommuner. Arbeidet skal bidra til å utvikle toleranse og hjelpe ungdom til å bry seg om hverandre og å akseptere forskjeller. Dette er ansett som holdninger som styrker generelle beskyttelsesfaktorer og hindrer utvikling forbundet med ulike risikoforhold knyttet til ungdomstiden, og som kan føre til et tryggere oppvekstmiljø. Ut fra filosofi og implementeringsstrategi representerer MOT en helhetlig holdningsdannende tilnærming (Befring & Moen, 2011). Det sentrale budskapet som ligger til grunn er at alle kan og bør gjøre noe med sitt eget liv, og at alle kan og bør gjøre noe for andre. Her blir vi selv oppfattet og forstått som hovedaktører for det livet vi skal leve. Det er mennesket selv som i siste instans konstruerer eller skaper sin læring og utvikling og dermed sitt livsinnhold.

Det mest sentrale i den totale virksomheten er "MOT i ungdomsskolen". Programmet i ungdomsskolen legger til rette for verdibasert holdningslæring og omfatter 14 skolebesøk fordelt over tre år som gjennomføres av mennesker som jobber i lokalsamfunnet (mange er lærere på skolen) og er personer som har fått opplæring i MOTs filosofi, arbeidsmetoder og metodikk. Aktiviteten, som varierer i lengde og innhold, tar sikte på å skape et godt miljø gjennom å bevisstgjøre og trene de unge i empati, samhandling og kommunikasjon, i å sette grenser for seg selv og respektere andres grenser. MOT kan sies å være et kulturbyggingsverktøy og siktepunktet er å støtte opp under lærernes arbeid i det daglige.

¹ For mer informasjon om disse teoriene se <http://www.mot.no/?side=121>.

MOT har utviklet en struktur og helhetlig modell for hvordan lokalsamfunn kan jobbe sammen med ungdom, kalt "Lokalsamfunn med MOT". Under følger sitater fra to ordførere i "Lokalsamfunn med MOT", samt en lokal MOT-leder på spørsmålet: Opplever du at MOT har medført noe positivt for lokalsamfunnet, og så fall hva?

MOT har gitt oss ny energi og en felles verdiplattform for arbeidet med barn og ungdom. Dette gjelder såvel kommuneorganisasjonen, men ikke minst i forhold til samspillet med frivillige lag og foreninger.

Ordfører, juni 2012

MOT har satt søkelyset på ungdommens behov for å være seg selv, kunne ta egne valg, tørre å si nei (eller ja) der man ellers bare fulgte "main stream".

Ordfører, juni 2012

Implementering

Forebyggende arbeid kan først få fullt ut realisert sitt potensial gjennom en bredspektret og oppvekstpolitisk innsats hvor flere sektorer er involvert. Lokalmiljøet er de unges utviklings- og oppvekstmiljø og ungdomsårene er en periode hvor mange unge opplever flere utfordringer og forandringer (Befring & Moen, 2011). Positive resultater i en skolekontekst hjelper lite hvis det ikke følges opp på andre viktige arenaer for den enkelte: f.eks. venner, familie, fritid, og lokalmiljø. Viktigheten av å utvikle en hensiktsmessig og samlet strategi der forebyggende og helsefremmende innsatser blir relatert til samfunnsmessige forhold og endringer, samt sosiokulturelle forhold generelt kan ikke understrekes nok. Det er lett å tenke seg at hensiktsmessig innsats i en skole, lett kan "kveles" hvis det samtidig foregår en generell liberalisering av oppfatninger av holdninger til for eksempel bruk av alkohol og andre problemområder en ønsker å forebygge.

I St.meld. nr. 30 (2003-2004) fremholdes at kompetente, engasjerte og ambisiøse lærere og skoleledere er skolens viktigste ressurs og at alle planer om å utvikle og forbedre skolen vil mislykkes uten deres støtte. Det er viktig at alle i organisasjonen tar ansvar og føler seg forpliktet til å realisere felles mål. Lederskap viser seg gjennom prioriteringer, ressursbruk, timeplaner og sosial støtte. For å sikre en slik støtte er det viktig at skolen legger vekt på å få fram hvilken type program/tiltak de mener kan dekke deres behov. En lignende konklusjon kom fra Durlak and DuPre (2008) som fremhevet at en viktig faktor for effektiv gjennomføring er en aktiv og støttende ledelse i organisasjonen, og støtte fra rektor. I tillegg er tilslutning fra lærerne til å arbeide med tiltaket viktig. Dermed er både lærere og rektorer nøkkelpersoner knyttet til gjennomføringen av et skoleprogram. Det er viktig at alle i organisasjonen tar ansvar og føler seg forpliktet til å realisere felles mål. Ledelse viser seg gjennom prioriteringer, ressurser, planer og sosial støtte. For å sikre slik støtte er det viktig at skolen er forpliktet til å bringe ut hvilken type program / tiltak de mener kan dekke deres behov. Implementering er funnet å være en kompleks prosess som krever en langsiktig og systematisk tilnærming.

MOT arbeider for at lokalsamfunnene holder fokus på å forsterke beskyttende faktorer og begrense risikofaktorer i ungdomstiden, som for eksempel å styrke selvtillit, optimisme, selvkontroll, evne til å motstå press og økt følelse av egenverdi. I tillegg legges det vekt på å styrke ungdoms sosiale bånd i samfunnet, gode læringsmiljøer og styrke en felles forståelse for hvor viktig vi er for hverandre. Implementeringsmodellen "Lokalsamfunn med MOT" ble utviklet i 2007/2008, etter 10 års erfaring fra kommuner som lykkes godt med MOT, i kombinasjon med teori på implementering av forebyggende modeller. Etter en pilotfase for

implementeringsmodellen har den vært i kontinuerlig utvikling frem til i dag. Implementeringsgraden i de ulike kommunene og skolene er en vurdering basert på flere elementer som til sammen gir en bred erfaringsdatabase på hvordan det jobbes i den enkelte kommune og på den enkelte skolen. Vurderingen er basert på følgende faktorer:

1. Svarene på årlige undersøkelser til kommuneledelse, rektorer², lærere³ og elever ved den enkelte skolen⁴. Sitatene i denne rapporten er hentet fra disse undersøkelsene⁵
2. Erfaringer og organisering av ulike arrangement og årsmøter i kommunene
3. Deltakelse på nasjonale og regionale samlinger fra de som driver MOT-arbeidet i lokalsamfunnet

Hensikten med Lokalsamfunn med MOT er å sikre kontinuerlig og godt arbeid i alle ledd og det tenkes implementering på tre nivåer:

1. Forankring som en helhetsmodell i lokalsamfunnet gjennom kommune- og skoleledelse
2. Bli en del av skolens normale virksomhet med god tilslutning fra lærerne
3. Nå fram med budskapet til den enkelte ungdom, på en positiv måte

1. Forankring som helhetsmodell

For å trygge at man holder fokus på arbeidet og legger forholdene til rette for at det skal kunne gjennomføres på en god måte har hvert lokalsamfunn en lokal "MOT-leder". Dette er en person som er ansatt i kommunen og som har det øverste ansvaret for at arbeidet blir fulgt opp og gjennomført. Det er faste kontaktpunkt mellom MOT sentralt og den lokale MOT-lederen, hvor de følges opp på hva de har gjort i "MOT-sammenheng" siden sist. Per i dag er det eksempelvis 29 ordførere, 16 rådmenn og 8 skolesjefer og over 30 rektorer som innehar denne rollen. Under følger noen erfaringer fra disse:

Føler MOT gir mange tro på seg selv og sine egne vurderinger. Det har minst to sider: Det fører til at en del som ellers ville fått problemer, eller i alle fall, er i utsatte situasjoner, mestrer livet på egen hånd. Og for en del som nok uansett ville klart seg greit, har jeg inntrykk av at MOT utløser noe - ja, kanskje nettopp mot til å stå for noe og ikke minst våge noe. Det gir energi til lokalsamfunnet.

Ordfører, juni 2012

God støtte for ungdom som trenger hjelp til å ta egne avgjørelser og stå på egen ben. Dette betyr mye for deres videre utvikling som i neste omgang vil påvirke vårt lokalsamfunn.

Rådmann, juni 2012

Jeg opplever at lokalsamfunnet i større grad drar lasset sammen, og at det bevisstgjør både unge og gamle i forhold til de signaler hver enkelt sender ut. Dette gjelder også de lag og organisasjoner vi samarbeider med

Lokal MOT-leder, juni 2012

² I 2012 kom det svar fra 329 av 440 mulige på "Eierskapsundersøkelsen" inkludert svar fra 50 ordførere, 35 rådmenn og 97 rektorer.

³ I desember 2011 kom det 424 svar fra lærere i 48 MOT-kommuner

⁴ I desember 2011 kom det inn nesten 5000 svar fra elever i 10. klasse i 69 kommuner (totalt går det ca 10000 elever i 10.klassen på MOT-skoler)

⁵ For mer informasjon og en oversikt over spørsmål og svar, ta kontakt med Bjørg-Elin Moen, bjorg-elin@mot.no

2. MOT som en del av skolens vanlige virksomhet

En sentral faktor for god implementering er en aktiv og støttende ledelse på skolen. I tillegg bør det være tilslutning fra lærerne om å arbeide med det aktuelle tiltaket. Dermed er nøkkelpersoner knyttet til implementering i skolen både lærere og rektorer. Her har også skolen et ansvar for å kartlegge hvor villig og klar skolen er for endring, dvs. å vurdere sin egen organisatorisk forutsetning for å implementere nye planer, program eller tiltak. Det er helt nødvendig i forkant av en implementering å sikre at den skjer i en samkjørt organisasjon, som har en god struktur for å iverksette tiltaket, og som har et samkjørt personale. I St.meld. nr. 30 (2003-2004) fremholdes at kompetente, engasjerte og ambisiøse lærere og skoleledere er skolens viktigste ressurs og at alle planer om å utvikle og forbedre skolen vil mislykkes uten deres støtte. Det er viktig at alle i organisasjonen tar ansvar og føler seg forpliktet til å realisere felles mål. Lederskap viser seg gjennom prioriteringer, ressursbruk, timeplaner og sosial støtte.

For å oppnå best mulig resultat bygges MOT inn i skolens faste virksomhet:

- Programmet varer i minimum tre år og minimum halvparten av de voksne som utfører MOT-arbeidet (heretter kalt MOT-informatør) er ansatte på skolen, og er ansvarlig for implementering og gjennomføring av programmet.
- Hvis MOT-informatøren er en annen en kontaktlærer er det obligatorisk for kontaktlærer å delta på de tre første MOT-besøkene i 8.klasse. Kontaktlæreren oppfordres til å delta på alle MOT-besøk
- MOTs arbeid i skolen forankres over tid og lærere får god kjennskap til MOT.
- Skolens ansatte får opplæring om hva MOT er og hva en gjør med elevene fra ansatte i MOT, noe som gjør at lærerne kan bruke MOTs kulturbyggingsverktøy i sin hverdag, både mot elever og kollegaer. Hver høst er det oppfølgingsmøte med de lokale MOT-informatørene og MOT anbefaler at kontaktlærerne deltar på de fleste av MOT-besøkene for elevene (mange skoleledere krever at kontaktlæreren deltar).
- Lærerne får egne støtteark med tema og mål for timene, innholdet i selve skolebesøket og tips til hva som kan gjøres frem mot neste skolebesøk.
- Jevnlige evaluerings-, planleggings- og statusmøter mellom MOT-informatør og skolens ledelse.
- Systematisk gjennomgang av skolens resultater ifbm undersøkelser på skolen (både mot lærere og elever) hvor en ser på utvikling over tid og sammenlignet med andre MOT-skoler på landsbasis
- Skolen benytter seg av dokumenter som knytter programmet mot lærerplanens generelle - og spesifikke del. I tillegg til å beskrive kompetansemålene i ulike fag i lærerplanen er disse linket opp mot de enkelte MOT-besøkene og kommer med tips til skolen for videre arbeid i etterkant sett opp mot kompetansemålene⁶.

Programmets helhet og kvalitet blir også forsterket gjennom oppfølging og trening av både den lokale MOT-ledelsen og de lokale MOT-informatørene.

Under følger et par erfaringer på skolenivå:

MOT bidrar til at vi har fått noe felles å snakke om! Vi er ei aktiv bygd, slik at vi har jobbet mye som skole for å komme inn på arenaer der ungdom er etter skoletid. Det har vi klart, selv om vi kan bli bedre! At flere enn skolen bruker betegnelsen flybensin og lommelykta gjør at ungdom også vet at voksne snakker sammen. Ungdommene vet at voksne i kommunen jobber for et varmere og tryggere oppvekstmiljø. "Ungdom med MOT" er aktive og sprer ofte glede,

⁶ For tilgang på dette dokumentet, ta kontakt med undertegnede: bjorg-elin@mot.no

også utenfor skolen. De har holdt foredrag for politikere, og fortalt dem at MOT virker. Det har ført til at politikerne tar dette inn i sitt daglige arbeid, og gitt lokalsamfunnet et felles løft!
Rektor, juni 2012

MOT bevisstgjør ungdom i forhold til valg i livet. Setter fokus på klassemiljø. Knytter elever sammen. Gir elever gode verdier.

Lærer, desember 2011

3. Å nå fram til ungdom

Uansett hvor godt et program er forankret i ledelse og skole så må også ungdommene føle at det er noe som treffer dem. MOT er opptatt av å nå inn med budskapet til den enkelte ungdom, og at ungdommene identifiserer seg med budskapet. For å lykkes med å påvirke ungdom positivt er det viktig å nå inn til dem. Selv svært gode budskap vil ikke ha noen effekt hvis en ikke lykkes å nå inn til mottakeren. "Undervisning i sosiale ferdigheter", som er en oversettelse og tilrettelegging av undervisningsprogrammet "Social Skills Intervention Guide" (Gresham & Elliot, 1993), legger til grunn at man påvirker atferd gjennom modell-læring, rollespill, øvelse og bekreftelse. Gjennom MOT trenes de unge i sosiale ferdigheter og gjennom aktuelle problemstilling ønsker man å fremme både sosiale ferdigheter og mestringsstrategier. Elevene trenes både i å ta "rette valg" samt generell trening i aktivt verdivalg. Ved hjelp av slik "tørrtrening" er tanken at dette skal føre til hensiktsmessige handlinger når reelle valgsituasjoner oppstår. Effekten av tiltak som er bygd på dette har vist seg å være økt bevissthet og refleksjon over egen atferd med påfølgende mindre problematferd (Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen, & Rørnes, 2006).

I tillegg til kjernen i MOT-arbeidet som er det tilpassede programmet for ungdomstrinnet og videregående skole har MOT et mål om å være på flere av ungdoms arenaer, og gjør en rekke forsterkningstiltak utover skoleprogrammene, de fleste organisert og gjennomført i det enkelte lokalsamfunnet. Eksempler er⁷: ungdommer som er utdannet som "Ungdom med MOT", foreldreforedrag, lærerforedrag, arrangere "MOT til å glede-dagen" 23.november, besøk av "MOT-turne" med kjente artister og som bruker lokale ungdommer hvert 4. år, mulighet til å reise på samling på "MOT-Camp", oppfylle lokale drømmer, bruk av MOT-logoen som en påminnelse av MOTs budskap, idrettsklubber som har ledere som blir utdannet gjennom MOT, identitetssymboler (klær, sekk m.m.), lokale arrangement, og "Mestringsreisen". Mestringsreisen er et tiltak hvor ungdommer som har et talent som de ikke har vist frem får videreutviklet talentet sitt og vist det frem.

Det er genialt med informatører som har regien slik at alle elever får det samme, og at også disse kjører info for lærere og foreldre. MOT-turneen var et løft for oss alle - helt strålende! Ga mange tanker og opplevelser til å ta med seg videre i hverdagen. Ungdom med MOT har vært på opplæring og var ute og profilerte MOT på en annen ungdomsskole i sentrum. De gjorde et strålende inntrykk! (og vi håper at denne skolen også blir MOT-skole)

Rektor, 2012

Under følger en tilbakemelding fra en av ungdommene som deltok på en bevisstgjøringssamling på "MOT-camp" høsten 2012:

Vil egentlig bare skryte av alle lederne og alle vi møtte oppå der. Fantastiske mennesker som har en fantastisk egenskap til å oppmuntre og få folk til å tro på seg selv! De får alle ilt å føle

⁷ For mer informasjon om disse tiltakene, ta kontakt med undertegnede (bjorg-elin@mot.no) eller se www.mot.no

seg spesiell og som du virkelig betyr nå for dem. De ser ikke deg, de SER deg, og de hører ikke bare på deg, de lytter!

Ungdom, 2012

Gjennom undersøkelser og brev fra ungdom mottar MOT hvert år svært mange tilbakemeldinger fra ungdom på hva arbeidet har betydd for dem. Av neste 5000 skjema som kom inn fra elever i 2011 var det 3047 som hadde skrevet noe på det åpne spørsmålet: "Etter din mening, hva har fungert bra og hvordan kan MOT bli bedre? Evt. andre kommentarer". Av disse svarene var 2000 entydig positive, 729 kom med små og store forslag til forbedringer, 242 var nøytrale, og 92 var negative.

Her følger to eksempler på utsagn som er kategorisert som positive tilbakemeldinger⁸:
Timene har vært veldig inspirerende og tar opp viktige tema. MOT-timene er viktige. De hjelper til bedre klassemiljø + at de er veldig morsomme.

MOT er veldig opptatt av ungdommene på skolen og inkluderer alle i sitt opplegg. Etter 4 år med MOT har jeg lært masse om meg selv og selvbildet mitt har blitt mye sterkere og bedre. Med faste MOT-møter med klassen har klassemiljøet blitt bedre og vi er nå en skikkelig sammensveiset klasse – takket være MOT. Jeg ser alltid frem til møtene og de bringer bare med seg positive ting.

Under følger noen eksempler de vi har kategorisert som konstruktive tilbakemeldinger:

- *Vi burde ha flere leiker hvor vi forteller veldig mye positivt om hverandre.*
- *Kanskje flere besøk siden det er så koselig, lærerikt og fint.*
- *Vi kunne hatt mer rollespill.*

Her er to eksempler på tilbakemeldinger som er kategorisert som negative:

- *Kan bli bedre ved å gjøre mer interessante ting*
- *Synes MOT er oppskrytt. MOT er over alt og prøver å redde verden. Det er bortkastet tid.*

Her er to andre tilbakemeldinger MOT har fått gjennom brev fra ungdom:

MOT hjalp meg med å finne min indre stemme og lyst til å leve som den jeg er.

Ungdom på VG2, juni 2012

MOT har blitt en viktig del av hverdagen min. Og den kommer til å forbli det.

MOT er med på å forme elever som mennesker. Vi lærer å ta vare på de rundt oss og oss selv. Vi lærer hvilken verdi livet har.

Ungdom i 10.klasse, vår 2012

Mange av disse tilbakemeldingene på hva ungdommene sier er svært vanskelig å finne igjen i tall og analyser. For å kunne tallfeste betydningen av MOTs arbeid vises her til Elevundersøkelsen. Formålet med elevundersøkelsen er at elever skal få si sin mening om læring og trivsel på skolen og gir verdifull informasjon om hvorvidt elevene opplever at skolen er et sted hvor det er "eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring" (Opplæringsloven § 9a).

⁸ For flere eksempler på hva elever sier om MOT se:

http://www.mot.no/?side=11367&nyhet=668&title=Tilbakemeldinger_fra_ungdom_

For en fullstendig oversikt over hvilke tilbakemeldinger elevene har kommet med, ta kontakt med undertegnede.

Tidligere rapporter fra Elevundersøkelsen har ikke sett på sammenhengen mellom grad av mobbing og grad av trivsel på skolen. En kan anta at det er en betydelig forskjell på en elev som opplever å bli mobbet mye og samtidig trives dårlig på skolen sammenlignet med å trives på skolen til tross for at en opplever mobbing. I tillegg til mobbing og trivsel vil også spørsmål om hvilket forhold elevene har til lærerne sine bli inkludert i denne rapporten fordi det er av svært stor betydning for elevenes læring og trivsel. Edvard Befring oppsummerte den gode lærer slik:

Den gode læreren fornektar seg aldri. Nesten uansett rammevilkår og systemmanglar så maktar dei gode lærerane å skape læring og framtidstru hjå elevane sine.
(Befring 2004: 255)

Oppfatningen av hva som er en god lærer har nok forandret seg gjennom årene og sitatet over viser til at kvalitetskravene neppe har blitt mindre. I en oppsummering av Hopkins og Stern (1996) var det tre kilder til lærerkvalitet: den enkelte lærer, den enkelte skole, og det ytre politisk miljø. Målet med denne rapporten er å sammenligne MOT-skoler med utvalget fra alle skolene i Norge både på spørsmål om trivsel og om mobbing, men også på forholdet til læreren. I tillegg vil sammenhengen mellom trivsel og mobbing bli belyst fordi den negative effekten av mobbing kan reduseres ved å bygge en positivt ivaretagende kultur ved en skole. Dette kan samtidig øke kunnskapen om betydningen av å bruke MOT som kulturbyggingsverktøy.

Utvalg og metode

Elevundersøkelsen blir gjennomført på norske skoler og er i ungdomsskolen obligatorisk for 10.trinn og valgfri for 9.trinn og 8. trinn. I 2012 var det på landsbasis 129.872 elever fra ungdomstrinnet som deltok på Elevundersøkelsen. Det har vært jevn en økning i antallet elever som har svart på elevundersøkelsen fra 2008 til 2012. Tallene som blir presentert i denne rapporten sammenligner skoler som ikke har MOT med 35 skoler hvor MOT-programmet er godt implementert og det er en aktiv og støttende ledelse i lokalsamfunnet (de bruker implementeringsmodellen "Lokalsamfunn med MOT"). Noe som kjennetegner MOT er at det er strukturert arbeid over tid og derfor må man også se på resultater over tid. Dataene her er hentet fra Elevundersøkelsen for våren 2008, 2009, 2010, 2011 og 2012 fylker (se tabell 1)⁹.

Tabell 1.

Antall elevsvar på landsbasis (alle skoler som ikke benytter seg av MOT) med antall elevsvar på 35 MOT-skoler i parentes

	2008	2009	2010	2011	2012
8.trinn	22535 (782)	24982 (678)	27146 (608)	29855 (916)	30663 (686)
9.trinn	22255 (684)	23696 (661)	26272 (555)	29318 (992)	30475 (699)
10.trinn	41135 (1363)	42060 (1471)	41446 (1485)	44799 (1562)	45080 (1584)

⁹ Av de 35 skolene var det i 2011 en skole som i tillegg til MOT brukte Respekt, en skole som brukte Olweus og en skole som brukte ART.

MOT-skolene er fordelt på 31 kommuner og 14 fylker. Tabell 1 viser hvor mange elever det er på landsbasis, med antall elever på MOT-skolene i parentes.

Vurderingen av implementeringsgrad ble tatt i forhold til hvordan skolene hadde implementert MOT i 2011, og samtlige av disse skolene har fortsatt å jobbe godt med MOT også i 2012. Vurderingen var gjort *før* MOT fikk tilgang på dataene. Totalt sett er det langt flere skoler som har implementert MOT godt og kunne ha vært inkludert i analysene, men for at det ikke skulle være noen tvil om at vurderingen av implementeringsgrad var gjort på grunnlag av kriteriene gitt over og ikke resultatene på Elevundersøkelsen ble listen med disse 35 skolene sendt til Utdanningsdirektoratet i februar 2011. I 2012 ble totalt sett 66 skoler vurdert til å ha kommet langt nok i MOT-arbeidet til at de deres 10.klassinger hadde hatt tre fullstendige år med MOT (det vil si 31% av MOT-skolene). Tabell 5 viser tall fra disse for å se hvordan disse skolene gjør det sammenlignet med tall på landsbasis.

Noen av de 35 skolene startet med MOT lenge før 2008, mens andre startet i 2009. Dette gir oss mulighet til å se spesielt på utviklingen ved 8 av de 35 MOT-skolene fordi disse skolene startet med MOT høsten 2009 (763 elever på disse skolene svarte på elevundersøkelsen våren 2009) og det var mulig å se på utviklingen fra skolene startet med MOT og frem til 2012 (754 elever). Et mål for MOT er å bidra til at flere ungdommer bryr seg om andre elever, og bryr seg om de som trenger det mest. Denne rapporten tar utgangspunkt i to spørsmål fra elevundersøkelsen på hvordan elevene trives på skolen og i klassen og ett spørsmål om mobbing. I tillegg er spørsmål om forholdet til læreren inkludert.

Følgende spørsmål ble brukt angående trivsel: Trives du godt på skolen og trives du sammen med elevene i gruppa/klassen din? Svaralternativene er "trives svært godt", "trives godt", "trives litt", "trives ikke noe særlig", og "trives ikke i det hele tatt".

I Elevundersøkelsen blir mobbing som begrep definert for respondentene før elevene besvarer spørsmålene om mobbing. *"Med mobbing mener vi gjentatt eller "ondsinnnet" atferd fra en eller flere rettet mot en elev som har vanskelig for å forsvare seg. Gjentatt erting på en ubehagelig og sårende måte er også mobbing."* For en gjennomgang av spørsmålsstillingen og skalaen brukt i Elevundersøkelsen om mobbing henvises til rapporten "Hvis noen forteller om mobbing..." hvor Lødding og Vibe (2010) går gjennom dette. De kommenterer blant annet at denne definisjonen ikke er uproblematisk selv om den er i tråd med internasjonal konsensus om hva begrepet skal inneholde. Definisjonen er svært generell og den sier ikke noe om hva som skjer i situasjonen, samtidig som den utelukker plaging av elever som forsvare seg. Det kan også være uklart hvor ofte en må være utsatt for negativ eller ondsinnnet atferd for at en skal definere det som mobbing. Olweus (2010) definerer mobbing som at de definerte handlinger skal ha et omfang på minimum to til tre ganger i måneden, mens Roland (1999) mener at bare elever som oppgir at de mobbes én eller flere ganger i uken blir mobbet. I denne rapporten presenteres fordelinger for alle som har opplevd at de har blitt mobbet. Det vil si at også andelen elever som oppgir at de har blitt mobbet en sjelden gang er inkludert for å vise svarfordelingen.

Analyser

Denne rapporten legger vekt på frekvensfordelingen fra elevsvarene fordi det er problematisk å basere seg på gjennomsnittsverdier og betrakte svarskalaen som er benyttet på mobbspørsmålene som kontinuerlig. Det er et kvalitativt skille i fordelingen mellom elever som opplever å bli mobbet og de som ikke opplever dette.

Tidligere rapporter om elevundersøkelsen viser at forekomsten av elever som opplever seg mobbet er stabil fra 2007 til 2012, og at det kun er marginale forskjeller fra år til år. I Elevundersøkelsen ble først elevene forklart hva mobbing er (jfr. definisjonen over) og deretter fikk de følgende spørsmålsformulering: *Er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?* Svaralternativer: *"Ikke i det hele tatt", "En sjelden gang", "2 eller 3 ganger i måneden", "Omtrent 1 gang i uken" og "Flere ganger i uken"*.

SPSS for Windows 19 er brukt som verktøy i analysen av det foreliggende datamaterialet fra Elevundersøkelsen. For å få god oversikt over datamaterialet ble det laget frekvensfordelinger av dataene fordelt på årstall og klassetrinn. I enkelte av analysene ble det også sett på utviklingen på MOT-skoler som har brukt programmet gjennom flere år sammenlignet med skoler som startet å bruke programmet i 2009.

I denne rapporten er alle elevsvarene inkludert til tross for at NTNU Samfunnsforskning i sin rapport "Mobbing, diskriminering og uro i klasserommet" valgte å ekskludere de som oppga at de hadde blitt mobbet av alle grupper. Dette er fordi det skal være lettere å etterprøve resultatene og tallene i rapporten. Det har også blitt utført analyser hvor denne gruppen elever er ekskludert og forskjellene mellom skolene på landsbasis og MOT-skolene er stort sett de samme. Det er verd å merke seg at tallene fra MOT-skolene er forbundet med større usikkerhet enn landsgjennomsnittet på grunn av antallet som har svart. Eksempelvis vil 1% av elevene på MOT-skolene i 2011 tilsvare ca. 35 elever, mens det på landsbasis vil tilsvare over 1000 elever.

Resultater

Trivsel

Elevundersøkelsen spør elevene hvordan de trives på skolen. Totalt sett svarer godt over 90% av elevene på landsbasis at de trives svært godt, godt eller litt på skolen. Tabell 2 viser at andelen elever på landsbasis som oppgir at de ikke trives i det hele tatt har gått noe ned fra 2008 til 2012. Tabellen viser at det i 2012 er størst forskjell på MOT-skolene og skolene på landsbasis i 10.klasse. Tabellen viser også at andelen elever som oppgir at de trives svært godt på skolen øker mer på MOT-skolene enn skolene på landsbasis på alle tre trinnene.

Tabell 2.

Prosentvis fordeling av trivsel på skolen, landsbasis vs. MOT-skoler, 2008 og 2012

	Lands- basis 2008	Lands- basis 2012	MOT-skoler 2008	MOT-skoler 2012
8.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	1,7	1,1	0,9	0,9
Trives ikke noe særlig	2,3	1,6	1,4	1,2
Trives litt	9,8	7,6	8,2	5,7
Trives godt	49,0	47,5	54,0	41,7
Trives svært godt	37,3	42,2	35,4	50,6
9.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	2,4	2,0	1,8	1,4
Trives ikke noe særlig	2,9	2,7	4,0	2,3
Trives litt	11,2	9,7	8,2	5,9
Trives godt	51,1	49,0	51,7	48,2
Trives svært godt	32,3	36,6	34,4	42,2
10.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	2,7	2,3	2,6	0,8
Trives ikke noe særlig	3,6	3,0	3,5	2,4
Trives litt	12,2	10,4	12,3	8,6
Trives godt	50,0	48,6	53,6	47,5
Trives svært godt	31,4	35,7	28,1	40,4

For ungdomstrinnet under ett var det til sammen 5,5% av elevene som oppga at de ikke trives i det hele tatt eller ikke noe særlig i 2008 og 4,4% i 2012. Tilsvarende tall ved MOT-skolene var 4,6% i 2008 og 3,0% i 2012. Hvis en sammenligner skolene på landsbasis med MOT-skolene var det i 2008 omtrent 20% flere elever på landsbasis som ikke trivdes på skolen (5,5% mot 4,6%). I 2012 hadde forskjellen økt til 46% (4,4% mot 3,0%).

Tallene over viser hvordan elevene svarte på spørsmål om hvordan de trives på skolen. Tabell 3 viser fordelingen på hvordan elevene trives sammen med gruppa/klassen sin. Også her er det fordelt i landsgjennomsnittet og MOT-skoler. I likhet med svarfordelingen på trivsel på skolen viser også denne tabellen at andelen elever som ikke trives i gruppa/klassen sin er lavere ved MOT-skolene, og at andelen elever som oppgir at de trives svært godt på skolen øker noe mer på MOT-skolene sammenlignet med skolene på landsbasis.

Tabell 3.

Prosentvis fordeling av trivsel i klassen, skoler på landsbasis vs. MOT-skoler, 2008 og 2012

	Lands- basis 2008	Lands- basis 2012	MOT-skoler 2008	MOT-skoler 2012
8.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	1,1	0,9	0,8	0,3
Trives ikke noe særlig	1,9	1,7	0,8	1,5
Trives litt	8,6	8,1	7,1	7,7
Trives godt	40,6	40,8	40,7	33,7
Trives svært godt	47,8	48,5	50,7	56,8
9.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	1,5	1,4	1,1	1,2
Trives ikke noe særlig	2,1	2,1	2,9	1,6
Trives litt	8,7	9,3	7,0	8,1
Trives godt	42,1	41,7	42,9	40,9
Trives svært godt	45,6	45,5	46,2	48,2
10.trinn				
Trives ikke i det hele tatt	1,7	1,6	1,1	0,7
Trives ikke noe særlig	2,3	2,3	2,0	1,7
Trives litt	8,8	9,0	8,3	7,6
Trives godt	40,0	39,8	41,4	34,9
Trives svært godt	47,2	47,4	47,3	55,0

Hvis en ser ungdomstrinnet under ett er det til sammen 3,6% av elevene som oppgir at de ikke trives i det hele tatt eller ikke noe særlig i 2008 og 3,4% i 2012. Tilsvarende tall ved MOT-skolene var det 2,9% i 2008 og 2,4% i 2012.

Mobbing

Som vist over trives de fleste elevene litt, godt eller svært godt både på skolen eller i gruppa/klassen sin. Andelen elever som ikke trives er lav, men på landsbasis utgjør denne gruppen likevel mange elever. Andelen elever som oppgir at de blir mobbet på skolen er høyere enn de som ikke trives, noe som viser at det ikke er en direkte sammenheng mellom å oppleve mobbing og ikke trives på skolen eller i klassen.

Tabell 4 viser svarfordelingen på landsbasis og på MOT-skolene i 2008 og 2012 på spørsmålet om mobbing. På alle tre klassetrinnene er det flere som oppgir at de blir mobbet på landsbasis enn det er ved MOT-skolene. Den største forskjellen finner vi på 10.trinn hvor det på landsbasis er 3,8% av elevene som svarer at de blir mobbet flere ganger i uken, mens det på MOT-skolene er 2,1% prosent. På 10.trinn er det også langt flere elever ved MOT-skolene som oppgir at de ikke mobbes i det hele tatt – 82,7% mot 77,8% på landsbasis.

Tabell 4.

Prosentvis fordeling av mobbing på skolen, skoler på landsbasis vs. MOT-skoler, 2008 og 2012

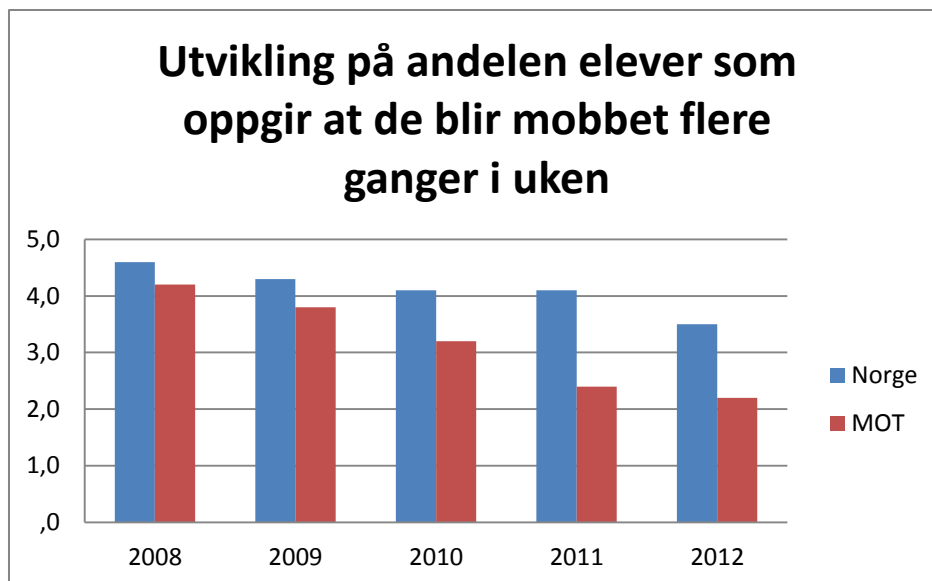
	Lands- basis 2008	Lands- basis 2012	MOT-skoler 2008	MOT- skoler 2012
8.trinn				
Flere ganger i uken	4,2	3,0	3,1	2,6
Omtrent en gang i uken	2,2	2,1	2,0	1,9
2-3 ganger i måneden	3,4	3,2	2,9	2,5
En sjelden gang	17,9	16,6	16,6	13,6
Ikke i det hele tatt	72,3	75,1	75,4	79,3
9.trinn				
Flere ganger i uken	4,6	3,8	4,7	2,2
Omtrent en gang i uken	1,9	1,9	1,6	1,8
2-3 ganger i måneden	3,5	3,2	4,1	3,2
En sjelden gang	15,7	15,4	18,0	14,2
Ikke i det hele tatt	74,2	75,6	71,4	78,7
10.trinn				
Flere ganger i uken	4,8	3,7	4,6	2,1
Omtrent en gang i uken	1,6	1,6	1,9	0,9
2-3 ganger i måneden	2,8	3,1	2,2	3,3
En sjelden gang	13,9	13,8	14,6	10,9
Ikke i det hele tatt	77,0	77,8	76,7	82,7

Hvis en ser ungdomstrinnet under ett har det vært en nedgang i andelen elever som opplever å bli mobbet mye. Det har også vært en liten økning på andel elever som oppgir at de ikke blir mobbet i det hele tatt, fra 75% i 2008 til 76,4% i 2012 på landsbasis og fra 75,1% i 2008 til 81% i 2012.

Hvis vi utvider litt og inkluderer de som blir mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer er forskjellen på MOT-skolene og skolene på landsbasis slik:

	Mobbet flere ganger i uken		Mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer	
	Landsbasis	MOT-skoler	Landsbasis	MOT-skoler
2008	4,6	4,2	9,6	8,9
2012	3,5	2,2	8,8	6,7

Disse tallene kan også vises som et stolpediagram. Figur 1 viser andelen elever som oppgir at de blir mobbet flere ganger i uken på hele ungdomstrinnet. Figuren viser en nedgang blant andelen elever som blir mobbet flere ganger i uken.

Figur 1: Andelen ungdomsskoleelever som oppgir at de blir mobbet flere ganger i uken

Tallene over fra de 35 skolene utgjør 18% av alle elever som hadde MOT i 2012. Hvis vi utvider fra 35 skoler hvor MOT er godt implementert til 66 skoler, blir dette 26 % av elevene som hadde MOT i 2012 (6040 av 23653 elever som har MOT og som svarte på undersøkelsen på ungdomstrinnet. Av disse var det 5911 som svarte på spørsmålet om mobbing). Resultat for ungdomstrinnet som helhet vises i tabell 5. Tabellen viser at det har vært en større nedgang i andelen elever som blir mobbet mye på MOT-skolene enn på landsbasis.

Tabell 5.

Prosentvis fordeling av mobbing på skolen, skoler på landsbasis vs. MOT-skoler, 2008 og 2012

	Landsbasis 2008*	Landsbasis 2012	MOT-skoler 2008**	MOT-skoler 2012
Hele ungdomstrinnet				
Flere ganger i uken	4,6	3,5	4,6	2,6
Omtrent en gang i uken	1,8	1,8	2,0	1,6
2-3 ganger i måneden	3,1	3,2	3,1	3,6
En sjelden gang	15,4	15,1	16,5	14,3
Ikke i det hele tatt	75,0	76,4	73,9	77,8

*Landsbasis: 84492 elever i 2008, 103960 elever i 2012

** MOT-skoler: 4958 elever i 2008, 5911 elever i 2012

For å se nærmere på utvikling ble 8 skoler (ca 1000) elever som startet med MOT høsten 2009 undersøkt nærmere. Tabell 6 viser at andelen elever på disse skolene som ble mobbet flere ganger i uken var høyere enn landsgjennomsnittet i 2008. Fra 2008 til 2012 har andelen elever på disse skolene blitt mer enn halvert, noe som er langt bedre enn landsgjennomsnittet. Tabell 6 viser også at andelen elever som oppgir at de ikke blir mobbet i det hele tatt har steget fra 73,9% i 2008 til 81% i 2012.

Tabell 6.

Prosentvis fordeling av mobbing på skolen, skoler som startet med MOT høsten 2009

	2008	2009	2010	2011	2012
Flere ganger i uken	4,9	4,2	3,7	1,7	2,2
Omtrent en gang i uken	2,2	2,2	1,4	1,3	1,5
2-3 ganger i måneden	3,3	2,0	3,5	2,3	3,2
En sjelden gang	15,8	16,0	11,7	12,8	12,1
Ikke i det hele tatt	73,9	75,5	79,7	81,8	81,0

2008: 1030 elever, 2009: 1005 elever, 2012: 905 elever, 2011: 844 elever, 2012: 966 elever

Mobbet andre

Tabell 7 viser utviklingen av andelen elever som oppgir at de har mobbet andre. På både MOT-skolene (35 stykker) og på landsbasis har det vært en reduksjon på alle tre ungdomstrinnene. Det har også vært en økning i andelen elever som oppgir at ikke mobber andre i det hele tatt på alle tre trinnene.

Tabell 7.

Prosentvis fordeling av elever som oppgir at de har mobbet andre, skoler på landsbasis vs. MOT-skoler, 2008 og 2012

	Lands- basis 2008	Lands- basis 2012	MOT-skoler 2008	MOT-skoler 2012
8.trinn				
Flere ganger i uken	1,9	1,0	1,3	0,4
Omtrent en gang i uken	0,7	0,5	0,4	0,3
2-3 ganger i måneden	2,1	1,6	1,8	1,5
En sjelden gang	19,8	15,7	20,0	13,7
Ikke i det hele tatt	75,4	81,2	76,4	84,1
9.trinn				
Flere ganger i uken	2,8	1,8	2,1	1,3
Omtrent en gang i uken	1,1	0,7	1,0	0,6
2-3 ganger i måneden	2,6	2,0	3,0	1,9
En sjelden gang	19,8	15,4	21,3	17,7
Ikke i det hele tatt	73,7	80,2	72,6	78,5
10.trinn				
Flere ganger i uken	3,3	2,1	3,2	1,1
Omtrent en gang i uken	1,1	0,7	0,7	0,5
2-3 ganger i måneden	2,7	2,2	1,9	1,9
En sjelden gang	18,9	14,2	20,1	11,6
Ikke i det hele tatt	74,1	80,8	74,1	84,8

Hvis vi ser ungdomstrinnet under ett var det på landsbasis 6,3% som oppga at de mobbet andre 2-3 ganger i måneden eller mer i 2008 mot 4,3% i 2012. På MOT-skolene var det 5,3% i 2008 og 3,3% i 2012.

Mobbing og trivsel

Det er interessant å se nærmere på sammenhengen mellom mobbing og trivsel og et sentralt spørsmål er: *Hvor mange av elevene er det som både mobbes og i tillegg ikke trives på skolen?* For å se nærmere på dette så ble andelen elever som blir mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer og i tillegg ikke trives på skolen trukket ut av utvalget. Tabell 8 viser at andelen elever som både opplever å bli mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer og i tillegg ikke trives på skolen har gått ned fra 24,7% til 22,0% på landsbasis. På de 8 skolene som startet med MOT i 2009 har andelen elever som både opplevde å bli mobbet og ikke trives blitt redusert fra 42,2% i 2009 til 13,8% i 2012.

Tabell 8.

Andel elever som opplever å bli mobbet 2-3 ganger i måneden eller mer og som ikke trives noe særlig, eller ikke i det hele tatt på skolen, skoler på landsbasis vs. skoler som startet med MOT høsten 2009

	Landsbasis	Startet MOT høsten 2009
2009	24,7	42,2
2010	22,3	36,8
2011	21,1	25,0
2012	22,0	13,8

Forholdet til lærerne

Forholdet til lærerne er svært viktig både for trivsel på skolen og for læringsutbyttet til elevene. I elevundersøkelsen er det to spørsmål som går på forholdet til læreren, det ene spør om lærerne er hyggelig mot eleven, mens det andre spør om eleven er hyggelig mot lærerne.

Tabell 9 viser at forholdet til lærerne har blitt mye bedre de siste fem årene. I 2008 var det 7% av elevene som svarte at lærerne sjelden eller aldri var hyggelige mot dem. I 2012 var dette tallet redusert til 3,6%, altså nesten en halvering på landsbasis.

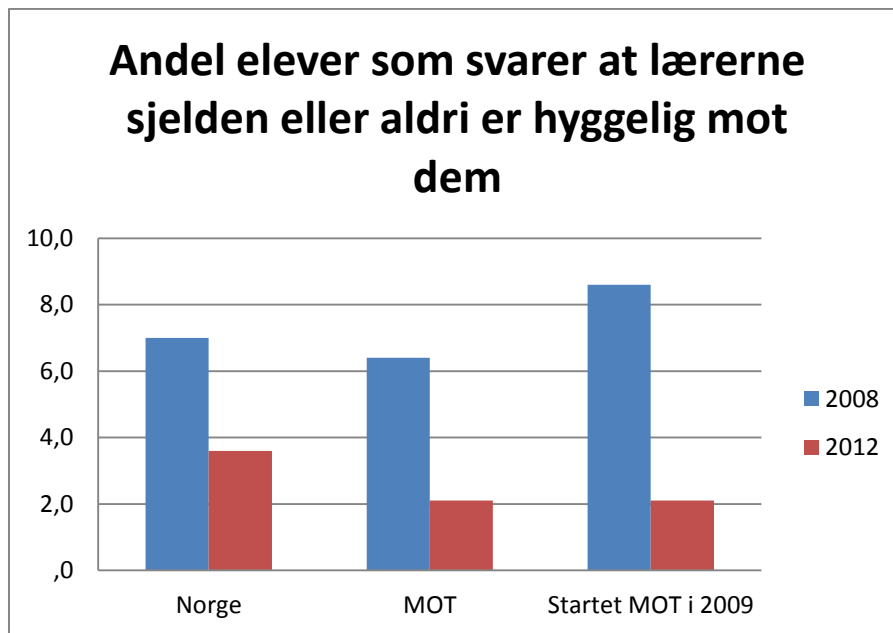
Tabell 9.

Prosentvis fordeling av hvordan elevene opplever lærerne, 2008 og 2012

	Landsbasis 2008	Landsbasis 2012	MOT-skoler 2008	MOT-skoler 2012
Er lærerne dine hyggelige mot deg				
Aldri	3,7	1,6	3,3	0,8
Sjelden	3,3	2,0	3,1	1,3
Av og til	14,7	11,5	14,5	9,2
Ofte	40,5	42,5	40,3	41,1
Svært ofte eller alltid	37,7	42,5	38,8	47,6
Er du hyggelig mot lærerne dine?				
Aldri	1,9	1,4	1,3	1,0
Sjelden	1,3	0,8	1,2	0,8
Av og til	8,0	6,2	8,2	6,6
Ofte	32,5	31,9	34,9	31,1
Svært ofte eller alltid	56,3	59,7	54,4	60,8

På MOT-skolene var det 6,4% som svarte sjelden eller aldri i 2008 og 2,1% i 2012. Tabellen viser også at andelen elever som svarer svært ofte eller alltid har økt fra 37,7% i 2008 til 42,5% i 2012. På MOT-skolene har det vært en økning fra 38,8% til 47,6%. Tabellen viser også en nedgang andelen elever som svarer at de sjelden eller aldri er hyggelig mot lærerne sine.

Også her er det interessant å se på utviklingen, ikke bare i form av skoler som har eller ikke har MOT, men spesielt på skolene som startet med MOT i 2009. Figur 2 fremstiller utviklingen som et stolpediagram og viser at den største endringen har skjedd på de skolene som startet med MOT i 2009:

Diskusjon og konklusjon

Et godt læringsmiljø på en skole vil ha en rekke positive konsekvenser for elevene som bedre helse og trivsel, økt læringsutbytte, bedre gjennomføring, mindre prestasjonsforskjeller knyttet til kjønn, språklige minoriteter og sosial bakgrunn. Elevundersøkelsen ber hvert år elever om å svare på en rekke spørsmål relatert til skolen. Et av disse handler om trivsel på skolen. På landsbasis var det i 2012 4,4% av elevene på ungdomstrinnet som oppgir at de ikke trives noe særlig eller ikke i det hele tatt på skolen. En vet at disse elevene har et mye dårligere utgangspunkt for å klare seg gjennom et krevende utdanningsforløp. I tillegg er det rundt 4-5% av elevene har et dårlig forhold til læreren og et gjennomgående kjennetegn ved disse elevene er at de skårer dårlig på mange indikatorer, noe som utgjør en svært belastende forskjell ved skolen (Nordahl, 2011).

I 1997 startet MOT utviklingen av tiltaket "MOT i ungdomsskolen", og i 2008 ble en rekke av MOTs tiltak og forsterkningselementer satt inn i en mer helhetlig implementeringsmodell kalt "Lokalsamfunn med MOT". Tallene fra Elevundersøkelsen viser at i kommuner som arbeider godt etter denne modellen så har det vært en mer positiv utvikling på skolene enn det har vært på landsbasis. Det er færre som oppgir at de blir mobbet mye, flere som ikke blir mobbet i det hele tatt, færre som trives dårlig og flere som trives godt sammenlignet med elevene på

landsbasis. Når en sammenligner elevene på landsbasis med disse MOT-skolene finner vi blant annet at i 2012 var det:

1. 59% flere som oppga at de ble mobbet flere ganger i uken.
2. 46% flere som oppga at de ikke trives på skolen
3. 71% flere som oppga at læreren sjelden eller aldri er hyggelig mot dem

Et nøkkelement ved disse skolene er at de har jobbet godt med MOT gjennom flere år slik at de som går i 10.klasse har hatt MOT på skolen gjennom hele ungdomsskolen. Etter hvert vil også elevene ha fått besøk av elever fra 9.klasse mens de går i 7.klasse. Dette kalles Ungdom med MOT og målet er å gjøre overgangen fra barneskole til ungdomsskole tryggere for de nye elevene. Resultatene viser også at forskjellen mellom skoler som har MOT og skoler som ikke har det er størst i 10.klasse.

Ved å se nærmere på 8 skoler som startet med MOT høsten 2009 gir det muligheten til å se på denne utvikling over tid. Resultatene viser at ikke bare er det færre som blir mobbet, men andelen elever som både oppgir å bli mobbet og i tillegg sier at de ikke trives på skolen blitt halvert på to år. Dette sannsynliggjør en dobbelteffekt ved å jobbe med kulturbygging; det er mindre mobbing ved disse skolene, og i tillegg er den negative effekten av mobbing redusert fordi flere av elevene som blir mobbet trives bedre på skolen. Dette er et svært viktig resultat fordi det vil være stor forskjellen på å oppleve å bli mobbet og i tillegg ikke trives på skolen sammenlignet med å oppleve å bli mobbet, men likevel trives på skolen. En kan anta at de negative virkningene av å både bli mobbet og ikke trives på skolen vil være langt større enn å bli mobbet, men likevel trives.

Det er komplekse årsaker knyttet til mobbing og trivsel. En stor utfordring er å skape likeverdige forhold for elever som er spesielt utsatt for ekskludering, ydmykelse og andre kritikkverdige forhold. Dette er ofte personer med et sterkt behov for å oppleve anerkjennelse og en følelse av tilhørighet. Forskning så langt har i all hovedsak undersøkt alle individer som opplever mobbing som én gruppe, og dermed gått glipp av forskjellen mellom elevene som til tross for mobbing trives på skolen sammenlignet med de som både blir mobbet og i tillegg ikke trives. Dermed er det en svakhet ved forskning på mobbing fordi de ser på mobbing isolert sett og viser den negative effekten av mobbing, men hvorvidt trivsel kan være en medierende faktor er ikke tatt med i betraktningen. En kan tenke seg at det er en stor forskjell mellom å bli mobbet og ikke trives på skolen i forhold til å bli mobbet, men til tross for dette trives på skolen. Å undersøke både mobbing og trivsel og sammenhengen mellom disse vil styrke kunnskapen om hvordan den negative effekten av mobbing kan minimeres.

MOT arbeider med mekanismene bak årsakene knyttet til mobbing og trivsel. Dette gjøres ved å forsterke beskyttende faktorer og samtidig begrense risikofaktorer i ungdomstiden. Tidligere undersøkelser (Befring & Moen, 2010) viser at elever ved MOT-skoler får styrket selvtillit, optimisme, evne til å motstå press og økt følelse av egenverdi. I tillegg legges det vekt på å styrke ungdoms sosiale bånd i samfunnet, gode læringsmiljøer og styrke en felles forståelse for hvor viktig vi er for hverandre. Tall fra de 35 MOT-skolene viser at det både er mindre mobbing, høyere trivsel og at den negative sammenhengen mellom mobbing og trivsel er redusert. Dette er et stort skritt i riktig retning for de elevene som ikke har det bra ved norske skoler. Det sistnevnte er også viktig fordi en bedre forståelse av sammenhengen mellom mobbing og trivsel kan bidra til å øke kunnskapen om forebyggende arbeid. Det har ikke vært fokus på denne sammenhengen på denne måten tidligere. Kanskje kan man ved å ha fokus på denne sammenhengen få viktig informasjon om programmets betydning for elevene på en skole som man ikke har fra før?

I Opplæringsloven står det blant annet at målet for opplæringen er å: ”Ruste barn, unge og voksne til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre. Den skal gi hver elev kyndighet til å ta hånd om seg selv og sitt liv, og samtidig overskudd og vilje til å stå andre bi” (s. 15). Arbeidet som gjøres i regi av MOT kan sees i sammenheng med både den generelle læreplanen og for de ulike fagplanene hvor det ligger mål for den norske skolen. Generelt kan en si at MOT arbeider for å styrke generelle beskyttelsesfaktorer og prosesser og dermed hindre negativ utvikling forbundet med ulike risikoprosesser knyttet til ungdomstiden. Tidligere undersøkelser av betydningen av MOT viser at MOT bidrar til å gi impulser som fremmer utviklingen av optimisme, selvtillit, og tro på egne krefter, noe som bygger opp under skolens mål om å bidra til ungdommer som kan mestre egne liv.

I mange tilfeller er det spesielt utsatte barn og unge som må bære byrden av en praksis som ikke har helhetsperspektivet som er nødvendig for å nå ut til hver enkelt. Å mislykkes på noe og samtidig oppleve nedverdiggende tilbakemeldinger kan forårsake negativ læring. Dette kan gi opphav til en pessimistisk holdning og mangel på tillit til at man er i stand til å oppnå noe. I verste fall kan det ha pedagogisk invalidiserende konsekvenser (Befring & Moen, 2011). Samfunnet må innse at skolen ikke skal løse alle problemer alene. Helhetlig forebyggende arbeid mot ungdom bør involvere ungdommene selv, og ikke kun på skolen. Å fremme en kultur som forebygger mobbing og bidrar til sunne ungdomsmiljø bør også gjøres på ungdommenes viktige arenaer utenfor skolen, som fotballtrening og på ungdomsklubben. Når man lykkes med å ta i bruk hele nærmiljøet og lokalsamfunnet kan mobbing forebygges best mulig. Når skolen er i front med involverte og engasjerte ungdommer, man får med foreldre og fritidsarenaen, og ikke minst har toppforankring i kommuneledelsen, da arbeider man helhetlig forebyggende. Tallene i denne rapporten viser at MOT har kommet et langt stykke på vei, men organisasjonen arbeider kontinuerlig med å styrke både program og implementering. Det arbeidet gir langsiktige og gode resultater.

Referanser

- Befring, E., & Moen, B. E. (2010). *Positive holdninger: Ressurser for et verdig liv. Organisasjonen MOT under lupen*. Trondheim.
- Befring, E., & Moen, B. E. (2011). *Ungdom, læring og forebygging*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology* 41, 327-350.
- Gresham, F. M., & Elliot, S. N. (1993). Social skill intervention guide: Systematic approaches to social skills training. *Special services in the schools*, 8(1), 137-158.
- Lødding, B., & Vibe, N. (2010). Hvis noen forteller om mobbing... Utdypende undersøkelse av funn i Elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering *NIFU-rapport 8*: NIFU.
- Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B., & Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen. Rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Olweus, D. (2010). Verdien av å redusere og forebygge skolemobbing. In E. Befring, I. Frønes & M.-A. Sørli (Eds.), *Sårbare unge. Nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Roland, E. (1999). *School Influences on Bullying*. Stavanger: Rebell Forlag.